

НАПРЯМ 6. РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-309-8-15>

Гулько Ю. А.,

кандидат психологічних наук,

*старший науковий співробітник лабораторії психології творчості
Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії
педагогічних наук України;*

доцент кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки

Навчально-наукового гуманітарного інституту

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

АКТИВІЗАЦІЯ СПОНТАННОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мислення дітей четвертого року життя протікає як спонтанне встановлення окремих зв'язків між різними об'єктами, або окремими частинами одного об'єкту. Здебільшого це мимовільне і не підготовлене спеціальним навчанням наочне-образне мислення, що здебільшого базується на безпосередньому сприйнятті. Спонтанність мислення дітей дошкільного віку пов'язана із такою його характеристикою як швидкість та високе емоційне забарвлення. Що і обумовлює породження саме емоційних смислів, умовиводів та конкретних суджень у дитини. Дитина четвертого року життя не чутлива до протиріч і в своїх судженнях орієнтується лише на окремі ознаки предметів і не здатна до узагальнень на основі об'єктивних зв'язків між ними. За Ж. Піаже такий етап розвитку мислення називається доопераційним, Іншими словами дитина не здатна до суто мисленнєвого аналізу, синтезу, узагальнення тощо. Мислення здійснюється на основі наочно сприйнятих об'єктів і конкретних уявлень. Комбінації наочного і образного (обумовленого досвідом) породжують специфічні логічні умовиводи. Наприклад, розглядаючи малюнок на якому зображене каченя, що плаває у ставку і курча, що кричить на березі, дитина скаже, що курчатку мама не дозволяє купатися, ще холодно, що він хворів тощо. Такі спонтанні розумові комбінації мимовільні, частіше

всього виникають тоді, коли дитини не вистачає досвіду щоб зробити об'єктивне судження, а наочна ситуація не містить наочно поданих (готових для сприймання) смислових зв'язків. Наші попередні дослідження показали, що сприймаючі наочно подану інформацію (зображення, сюжетні іграшки тощо) діти четвертого року життя суто вибірково сприймають інформацію і ця вибірковість обумовлена не лише малим досвідом та віковою специфікою мислення, а й на рівні із цим суб'єктивними смисловими орієнтирами. Так розглядаючи двоповерховий будиночок Лего з меблями, ванною, фігурками людей і домашніми тваринами частина дітей одразу зосередяться на конструкції будівлі (кріплення стін, дах, кімнати), деякі на розташуванні меблів, висувних шухлядок тощо, а частина дітей «проігнорує» будинок і зосередиться на фігурках людей і тварин тощо. Ця смислова вибірковість, смислові уподобання і обумовлюють узагальнене розуміння іграшки з «точки зору» суб'єктивного орієнтиру. Таким чином вибірковість сприймань обумовлює розумовий вибір, те на чому зосередиться думка дитини. В таких дитячих інтенціях (за Ф. Брентано як потоковому пізнавально – діяльнісному плані) можна прослідкувати проступаючу мисленнєву стратегію. І перше, що дає можливість говорити саме про спрямовану розумову діяльність – це вибір предмета дослідження. Те, що дитина обирає для дослідження при сприйнятті нового складного об'єкту (скажімо фігурки у будиночка Лего) і виступає тією розумовою задачею, яку дитина сама собі ставить. Навіть якщо задача задана дитині ззовні, дорослим, дитина все одно переформулює її для себе (за Ю.І. Машбицем довізначить цю задачу), поставив задачу із своєї власної егоцентрованої позиції. В цьому плані для пояснення зародження і прояву мисленнєвої стратегії у дітей 4 року життя, ми звертаємось до добре описаних у психологічній літературі діаметричних трактувань розвитку Л.С.Виготським і Ж. Піаже. Згідно Ж. Піаже маленька дитина асоціальна і всі її інтенції пояснюються внутрішнім звернутим на собі бажанням та смислами, які дитина не може передати іншим. Таким егоцентричною позицією дитини і можна пояснити вибір, який здійснює дитина. Однак сприймання дитини спрямовані на світ людей і речей і те, що викликає в неї певні інтенції є продуктом культурно-історичного розвитку людства. І саме ці об'єкти задають спрямованість егоцентричним інтенціям дитини. Тобто культурне середовище, в якому зростає дитина задає безмежну кількість виборів, але дитина робить вибір керуючись суб'єктивним наочним уподобанням і суб'єктивним орієнтирам набутих раніше. Отже, вибір дитиною молодшого дошкільного об'єкту дослідження, об'єкту над яким буде працювати його думка можна вважати першим етапом, з якого починається потік спонтанного мислення дитини. В кінцевому результаті вибір завжди предметний, наочний і здійснення вибору активує дії дитини.

Операційна сторона дії дитини з обраним предметом у молодшому дошкільному віці завжди культурно фіксована. Але при використанні дитиною предмета за призначенням (в будиночку Лего вкладає фігурки у ліжка, або розсаджує на стільці) ми завжди будемо спостерігати елементи комбінації ігрових дій, дій експериментальних та надситуативних. І якщо ці дії напочатку будуть тісно пов'язані з сприйманням, то згодом по мірі розгортання діяльності, певні дії дитини стануть домінуючими і обумовлять тип діяльності – ігрову чи експериментальну.

Наступним моментом, на який обов'язково треба звернути увагу – це внутрішній принцип який скеровує мислення і обумовлює внутрішній принцип за яким дитина вибудовує ігрову чи експериментальну предметно практичну діяльність. Наші дослідження дозволяють говорити про те, що частіше всього діти роблять висновок, утворюють нові смисл і вибудовують свою діяльність за аналогією тому, як вони діяли раніше. Природньою основою вибудовування діяльності за аналогією лежить наслідування. Сам по собі феномен наслідування складний, багатоаспектний. В контексті побудови діяльності за принципом аналогізування завжди лежить перенесення якогось зразка у власну діяльність. Але при цьому дуже часто дитина поєднує в процесі своєї діяльності досліджуваний предмет з іншими предметами так, що і сам досліджуваний предмет і те, з чим він з'єднується, не лише змінюють свій вигляд, а і проявляють нові властивості, приховані до практичних дій з ним. Судячи з цього ми можемо говорити про утворення смислових зв'язків, суджень та предметних дій дитини за принципом комбінування. Також дуже часто дитина робить інверсійні дії, дії перевертні, що ще більш істотно змінює структури або функції аналога. Психологічна суть інверсійних дій пов'язана з феноменом надситуативної активності, коли вся діяльність дитини обумовлюється не конкретною наочною ситуацією, а її суто внутрішніми інтенціями діяти від зворотнього, діяти «навпаки», діяти під впливом внутрішніх, а не зовнішніх стимулів.

Отже, при активізації спонтанного мислення дитини молодшого дошкільного віку треба враховувати вікові (психофізіологічні) та суто індивідні його характеристики. Індивідна специфіка мислення дитини четвертого року життя проявляється у виборі об'єкта для досліджень, що обумовлений не лише специфікою середовища, що оточує дитину, а й також суб'єктивними уподобаннями та суб'єктивними орієнтирами дитини. Активізація мислення оптимально здійснюється якщо спеціально навчати дитину діяти за принципом аналогізування, комбінування чи контрастного реконструювання базуючись на передумовах до того чи іншого виду, що вже проявляються у дитини.

Список використаних джерел:

1. Моляко В. А. Творческая конструктология (пролегомены) / В. А. Моляко. К. : Освіта України, 2007. 388 с.
2. Функціонування творчого мислення в інформаційно-віртуальному просторі суб'єкта : монографія / В. О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова [та ін.] ; за ред. В. О. Моляко. Київ – Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 194 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-309-8-16>

Дробот О. В.,

*доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У КОГНІТИВНОМУ НАПРЯМУ ВИКЛАДАННЯ НАУКОВИХ ДИСЦИПЛІН

Розвиток психологічної освіти у соціокультурному просторі України на сьогодні вимагає таких знань які потрібні майбутнім фахівцям-психологам для здійснення якісної психологічної допомоги особистості в когнітивній сфері. На сьогодні в Україні відбувається достатня кількість наукових конференцій у напрямках психологічного здоров'я та психологічного супроводу особистості, що звичайно зрозуміло і відображає вагомий практичний запит на це, але можна відмітити, що у кожній конференції присутній хоча б один напрям який відображає когнітивну тематику здійснюваних досліджень. У 2022 році відбулася вже п'ята міжнародна наукова-практична конференція яка присвячена зазначеній сфері: «Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень» [5]. Представлені наукові напрями конференції досить повне відобразили присутність когнітивної тематики досліджень практично в усіх психологічних галузях.

В освітньому процесі базова дисципліна «Когнітивна психологія» має своє походження з «Загальної психології», як і практично усі дисципліни. Але, когнітивна психологія вивчає основи і дає розвиток таким наукам, що викладаються на рівні тільки вибіркових дисциплін в університетах України таких, як «Психосемантика», «Психолінгвістика», «Основи критичного мислення» та інш..